

Освіта ХХІ століття

ДО 170-РІЧЧЯ ПЕРЕБУВАННЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ

Духовна велич Переяславсько-в'юницької Шевченкіани

Віктор КОЦУР,

доктор історичних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України, ректор ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Сторінки Переяславського літопису щільно спресовані подіями, які справили (і продовжують справляти) доленосні впливи не тільки на історичну ходу українців як нації, а й істотно змінювали шляхи розвитку інших народів – ближчих і дальших сусідів України. Такою подією, що облягла українцям крила в їхньому леті до намічених орієнтирів (державна свобода, самостійний і самобутній розвиток матеріальної та духовної культури, зокрема, українські мовні пріоритети), була Переяславська унія (Сергій Єфремов) [1].

1654 рік у Переяславі започаткував нове літочислення у взаєминах України з Московією. Саме від Переяслава–1654 починається московська присутність у Землі Козаків, або Країні Козаків, як називали нашу батьківщину іноземці. На запросини Богдана Хмельницького (ще від 1653 р.) трьох тисяч стрільців, цар 30 січня 1654 р. видав наказ на призначення свого воєводи у Києві, а вже через три роки, у році 1657-му, воєводи з царськими військами були не тільки в Києві, а й у Чернігові, Переяславі та Ніжині (Олена Апанович) [2].

Що ж сталося далі? Олександр Герцен пише: «Хмельницький не из любви к Москве, а из нелюбви к Польше отдался царю... Москва, или, лучше, Петербург обманули Украину и заставили её ненавидеть москалей» [3]. В іншому місці читаємо: «Добровольно присоединившись к Великороссии, Малороссия выговорила себе значительные права. Царь Алексей поклялся их соблюдать. Петр I, под предлогом измены Мазепы, оставил одну лишь тень от этих привилегий. Елисавета и Екатерина ввели там крепостное право. Несчастливая страна протестовала, но могла ли она устоять перед этой роковой лавиной, катившейся с севера до Черного моря и покрывавшей все, что носило русское имя, одинаковым ледяным саваном рабства» [4].

Дебелий шмат цього крижаного савана рабства покрив і Переяславщину, де швидко кріпацьке ярмо задавило козацькі вольності. Утрата прав і свобод

незабаром позначилася на винятковому зубожінні краю: швидко зникали заможні й середняцькі господарства, перетворюючись на малосилі бідняцькі [5].

Підданство Москві тяжко позначилося як на фізичному виснаженні України (царизм невпинно гнав українців на загарбницькі війни, вибудовував на їхніх кістках столиці, душив податками та голодом), так і на спустошенні духовному, оскільки значна частина українців охоче ставала малоросами, пристосовуючись до пихатості московських повелителів. Духовним убозтвом оберталася утрата українцями своєї національної свідомості, своєї національної честі, своєї національної гордості, своєї національної гідності. На жаль, аморальний приклад перекинчиків (як і сьогодні) показало тут справді малоросійське духовенство, продаючись Москві за привілеї та чини. «Письменники навперейми забігають у Москву з голосними посвятами своїх творів та тріскучими панегіриками. Москва платить за це готовими грішми та соболями обдаровує. Так, митр. Сильвестр Косів одібрав 40 соболев, Гізель і Старушевич, опріч соболев, діставали ще й грошима дещо. Баранович, крім тих же соболев, мав з Москви 200 четвертей жита, 100 пудів солі і 50 пудів меду. Галятовський одібрав 50 рублів та інші дарунки... За цими першими гастролерами протоптаю на московське меценатство стежкою потяглось з вищого українського духовенства багато до

панської ласки охочих людей, без сліду пропадаючи для рідного краю» (Сергій Єфремов) [1].

Здавалося, Україна ось-ось захлинеться в нечистотах останнього відстійника рабства, дрімучого московського безкультур'я та ницості. Та цього не сталося.

*Неначе праведних дітей,
Господь, любя отих людей,
Послав на землю їм пророка;
Свою любов благовістить!
Святу правду возвістить!*

Тим пророком, рятівником українців від геноциду й етноциду, був Тарас Григорович Шевченко (1814–1861). Саме Земля Переяславська стала Духовним Нагір'ям, на яке 170 років тому, у листопаді–грудні 1845 року, зійшов Провісник Правди й Волі. Треба було нагадати уярмленим землякам, хто вони такі, «чії сини, яких батьків, ким, за що закуті». І тут наш Кобзар виявив найвеличніші ознаки української природи: гранично високі межі фізичної витривалості й таку саму високу духовну піднесеність. Вражаюча працездатність і могутня творча потуга цього періоду яскравіють багатогранністю та розкішшю ідейних і художньо-естетичних особливостей генія Кобзаря. Творчий лан Тараса Григоровича розпросторюється трьома окремими широкополіми ділянками, оброблюваними з винятковою сумлінністю талантом Поета, Художника, Науковця. Ці три іпостасі органічно єдині, пошуки на цих напрямках підпорядковані найголовнішій меті: історично правдиво відтворити минуле й сучасне України та провістити її майбутнє. Простежимо хід Шевченкової творчої мислі на кожному із цих напрямів.

Творчість поетична. Вражають надто стислі календарні межі, в яких творилися вірші та поеми переяславсько-в'юницького циклу 1845 року.

Переяслав:

13 листопада – поема «Наймичка»;

18 листопада – поема «Кавказ»;

22 листопада – присвята П.Шафарикові до поеми «Єретик».

В'юнище:

14 грудня – поема «І мертвим, і живим, і ненародженим в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє»;

17 грудня – «Холодний Яр»;

19 грудня – «Давидові Псалми»;

20 грудня – «Маленькій Мар'яні»;

21 грудня – «Минають дні, минають ночі...»;

22 грудня – «Три літа».

Переяслав:

25 грудня – «Як умру, то поховайте...» («Заповіт»).

Що саме нового вніс Шевченко у літературний процес? Якого тематичного кола торкнувся? Яке враження справили його твори на сучасників? Чи не найглибшим на сутність Кобзарєвої творчості і до сьогодні залишається погляд Миколи Костомарова. «Тарас Григорович, – писав він у спогадах, – прочитав мені свої недруковані вірші. Мене обдало жахом... Я побачив, що муза Шевченка роздирала

завісу народного життя. І страшно, і солодко, і болюче, і захоплююче було заглянути туди! Тарасова муза прорвала підземне склепіння, кілька віків замкнене багатьма замками, запечатане багатьма печатями, засипане землею. Тарасова муза сміливо ввійшла зі своїм негасимим світочем і відкрила за собою шлях і сонячному промінню, і свіжому повітрю, і допитливості людській... Горе сміливцю-поету! Він забуває, що він людина; і якщо перший зважується ступити туди, то може впасти...».

І ще в М.Костомарова: Шевченко був «не лише живописцем народного побуту, не тільки співцем народного почуття, народних діянь, – він передусім народний вождь, натхненник нового життя, пророк» [6].

За багатьма свідченнями, Шевченко, відвідуючи в Києві та інших містах літературні вечори, читав свої твори зі збірки «Три літа»; зокрема є відомості, що поет на одному такому вечорі читав поему «Кавказ», в іншому місці – «І мертвим, і живим...» [там само]. Тобто найсильніші враження справляли твори, написані саме на Переяславщині в 1845 році, – шедеври, що є вершинними в усій Кобзарєвій спадщині.

З огляду на україно-напружену міжнародну обстановку, де найбільша загроза світовому правопорядку втілюється від московського імперсько-шовіністичного тероризму, та беручи до уваги внутрішню суспільно-політичну ситуацію в Україні, де нашої святій Незалежності загрожує дестабілізуюча політика й руйнівна практика «Русского мира», ми повинні звернути увагу на особливу актуальність таких Шевченкових шедеврів, як «Кавказ» та поема-пророчтво «І мертвим, і живим...». Бо саме ці твори, які за життя Кобзаря так потрясли його сучасників, до глибини висвітлюють і фасад, і справжнісіньке нутро того ж таки «Русского мира», хоч у часи шевченківські він так і не називався.

Справді, ніхто і до Шевченка, й після нього так хірургічно-кваліфіковано не анатомував «добро-сусідства» та «братерства» українців і московитів, як Великий Тарас, і не доходив такого вичерпного, такого історично правдивого й узагальнювального висновку щодо багатовікових взаємин двох «братніх» народів:

*Ляхи були, усе взяли,
Кров повипивали!
А москалі і світ Божий
В путо закували.*

Саме в поемі «Кавказ» Тарас Григорович постає як гуманіст виміру вселюдського, бо єдиний у світі на той час заступився за лицарів великих – оборонців Кавказької Волі. Чого варта і для кавказьких народів, яких московський великоімперський шовінізм подавав світові, як «диких» («черные шакалы»), і для українців Шевченкова віра: «Борітеся – поборете!». Ця віра була і залишається незнищенною: «Встане правда! встане воля!» (Порівняймо: у Пушкіна – «Смирись, Кавказ, – идет Ермолов!»).

Отже, Шевченко зі своїм «Кавказом» – Лицар Свободи, Вічний Майданівець, обличитель одвічної московської лжі, насильства, жадання свіжої крові. І не зайве сьогодні, саме сьогодні, нагадати, що московський мілітаризм існував тільки за рахунок свіжої крові. Досить заглянути в 30-й том БСЭ, де вміщено статтю історика М.Покровського «Кавказские войны». На двосторінковій мапі напис: «Завоевание Кавказа 1722–1864». Кавказька армія москалів у різні роки налічувала різну кількість живої сили й озброєння. Бувало, й по 200 тисяч чоловік та 200 гармат. Зокрема, на останньому етапі війни – для підкорення Західного Кавказу – царський уряд кинув 70 батальйонів, драгунську дивізію, 20 козацьких полків та 100 гармат. Ось у який спосіб ця мілітарна потуга «рятувала» «дикие племена» від «поглинання» Туреччиною та Персією: «Наступление в глубь гор проводилось посредством особых экспедиций, часто предпринимавшихся царскими войсками. Во время экспедиций царские войска сжигали все попадавшиеся на пути аулы, вытаптывали посевы, вырубали сады, вырезывали взрослых мужчин, а женщины и дети продавались в рабство (ген. Вельяминов, напр., продал в рабство ногайцам в 1833 ок. 2 тыс. пленных, получив от 150 до 250 руб. за каждого» [7].

Кожен похід, кожна воєнна навалу (експедицію) з метою «прираччання» чужих територій (манія просторового безмежжя) московський загарбник лицемірно маскував місією «просвітництва». І Шевченко влучно, наскрізь пронизував своєю саркастичною шпагою всю облудну утробну загарбницьку сутність цього «просвітництва»:

*Просвітились! та ще й хочем
Других просвітити,
Сонце правди показати
Сліпим, бачиш, дітям.
Все покажем! тільки дайте
Себе в руки взяти,
Як і тюрми муровати,
Кайдани кувати,
Як і носити! і як плести
Кнути узловати, –
Всьому навчим, тільки дайте
Свої сині гори
Остатнії... бо вже взяли
І поле і море.*

У «Кобзарях» до Незалежності була така примітка: «Говорячи про зовнішню політику царського уряду, Ф.Енгельс відзначав: «Всяке загарбання території, всяке насильство, всяке гноблення царизм здійснював не інакше, як під приводом просвітництва, лібералізму, визволення народів» (Маркс К., Енгельс Ф. – Т. 22. – С. 23). Не виключено, що на думку викрити політичне лицемірство царизму Шевченка наштовхнула стаття реакціонера І.І. Кулжинського «О значении России в семействе европейских государств.» – 1845. – 6 июля), в якій, зокрема, є рядки: «А ущелья Кавказа? А Хивинские степи?

Какие богатые места для сеяния семян христианского просвещения!» [8].

Ще один приклад підлості й лицемірства: «Не казнью будет мстить Россия за кровь сынов своих, пролитую в горах и дебрях Кавказа, она внесет в него свою цивилизацию, прорежет горы его путями, заселит долины его трудолюбивым населением, которое научит его жителей пользоваться дарами природы, щедро рассыпанными по Кавказу, научит их мирному труду, торговле, промышленности, принесет с собой свет науки, со всеми благами его последствиями. Во благо Кавказа послужит кровь, утучившая почву его» [9] («Русский инвалид». – 13.12.1859).

Із прикрістю превеликою треба визнати, що в «утучиванні почvy» на Кавказі «посильну» участь брали й наші «землячки». В БСЭ (том 30, стор. 489–490) читаємо: «В результате победы полковника Котляревского при Асландузе (1812) и овладении Ленкоранью (1/1 1813) война с Персией была закончена» [10].

Можна лише здогадуватися, які вияви «християнського просвещения» ініціював цей запопадливий малорос, якщо удостоївся честі потрапити в герої Пушкінської поеми «Кавказский пленник»:

*Тебя я вострою, герой,
О Котляревский, бич Кавказа!
Куда ни мчался ты грозой –
Твой ход, как черная, зараза,
Губил, ничтожил племена...*

Справді, «Смирись, Кавказ!» – це не «Борітеся – поборете!». Поет, якому судилося стати в російській літературі вершинним, так само у ставленні до Кавказу (як і до Польщі) виявив себе не співцем свободи вселюдської, а співцем імперії-загарбниці.

«Утучивши» кров'ю Ічкерію (презирливе – Чечня) за допомогою таких знарядь обробітку землі, як модернізовані штурмовики Су-27, модернізовані ударні вертольоти М-24 та військово-транспортні М-8, бойові машини розмінування БРМ, вакуумні бомби, реактивні системи «Град», «Ураган» та ін., «цивілізована» федерал-імперія сьогодні цими самими засобами «утучнює» кров'ю «дебри» України!

Особлива актуальність тематики «Кавказу» стосується й «християнського просвещения». І не меншою мірою, ніж у часи Шевченкові.

*Храми, каплиці і ікони,
І ставники, і мірри дим,
І перед образом твоім
Неутомленніє поклони,
За кражу, за войну, за кров.
Щоб братню кров пролити, просять
І потім в дар тобі приносять
З пожару вкрадений покров!!*

Від часу великого («святого») пограбування (у 1154 р. Андрій Боголюбський викрав у Вишгороді ікону Пресвятої Богородиці і, яко тать, вивіз її на свою родову Владимирщину), – відтоді й до сьогодні московське чорнориззя благословляє іконами

кожен хрестовий похід свого воїнства: на кражу, на війну, на кров!..

І сьогодні у чорноризців Московського патріархату (у Криму й на Донбасі) зверху над камуфляжем – хрест, а під камуфляжем – автомат Калашникова. Це основна робота «християнського просвещения», «канонізованого», як відомо, за червінці та соболі, – від Андрія Боголюбського дотепер воювати проти Києва, проти України.

Для поетичного циклу Переяславсько-в'юницьанської Шевченкіани характерне тематичне багатство. Кобзар порушує глибинні, задоволені проблеми, яких не торкалися його попередники. Серед означених сюжетів зразками високomorальних, зворушливо-людських перлин є поема «Наймичка» та поезія «Маленькій Мар'яні». Перша написана у Переяславі 13 листопада, друга – у В'юнищі 20 грудня 1845 р. Обидва твори засвідчують високе благородство нашого Кобзаря, його справді козацьку, суто національно-українську шляхетність у ставленні до Жінки-Матері та Дівчини-Дитини за умов соціального безправ'я та приниження людської гідності. Відтоді минуло 170 років. На жаль, ні владні верхи, ні суспільство в цілому за цей час не піднялися до належного – гуманістичного розуміння величчя місії Материнства та безумовної необхідності соціального захисту Дитинства. Своїм гуманізмом Шевченко, по суті, заклав основи культу Матері й Дитини, який ми повинні всіма силами плекати, утверджувати в умовах сучасних, коли масмедійні бульварні засоби (телеекран передусім) культивують учинки аморальні, смакуючи блуд та крайню розбещеність так званої золотої (елітної) молоді – синків та дочок олігархів.

Могутній потенціал здорового майданного духу вчувається в поезії «Холодний Яр» (17 грудня). Тут нам дорогоцінна оперативність та наступальність, із якими Тарас Григорович відреагував на образ пам'яті гайдамаків істориком А.О. Скальковським у праці «Наезды гайдамак на Западную Украину в 1733–1768 гг.» (1845). У ній автор паплюжив антифеодалну боротьбу українства. Називав холодноярівців розбійниками та грабійниками. Наш нетерпимий до образ національної честі та гідності Тарас Шевченко оперативно, того самого 1845 року, дав А.О. Скальковському нищівну відповідь:

*«Гайдамаки не воины, –
Разбойники, воры,
Пятно в нашей истории...»
Брешеш, людоморе!
За святую правду-волю
Розбійник не стане
Не розкує закований
У ваші кайдани
Народ темний...»*

До честі дворянського історика, у нього вистачило мужності не тільки продовжити працю над такою неординарною темою, роздобути нові документи, зокрема праці Юзефовича, Лебединцева та інших, а й зізнатися у власних помилкових

поглядах на гайдамаччину. У другому томі «Истории Новой Сечи или последнего Коша Запорожского на основании подлинных документов запорожского сечевого архива» (Одеса, 1855 р.) автор констатує: «Мы сами были вовлечены в обманчивые их (польских историков – В.К.) свидетельства и напечатали польскую ложь в книге нашей о гайдамаках, изданной в Одессе в 1845 году» [11].

Це знак сьогочасним «розкутим інтелектуалам», реаніматорам «польської лжі», які Івана Гонту прерозивно називають «гайдамацьким вождем», а всі селянсько-козацькі визвольні рухи на Правобережжі XVIII ст. – «гайдамацьким бандитизмом»!

Особливо уважного прочитання потребує нині поезія «Минають дні, минають ночі...» (21 грудня). Поет застерігає:

*Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволи,
А ще гірше – спати, спати,
І спати на волі.
І заснути навек-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого.*

Сьогодні нам спати особливо небезпечно: інфантильність, пасивність можуть погубити нашу святу Незалежність.

Останнім поетичним акордом 1845 року була поезія «Як умру, то поховайте» (пізніша назва «Заповіт»). Це воля Великого Українця: бути похованим

*Серед степу широкого,
На Україні милій.*

Пізніше в неволі він жадав,
*Щоб не робили москалі
Труни із дерева чужого,
Або хоч крихітку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли...*

І ще, і ще невольничі сподівання:
*Щоб хоч умерти на Дніпрі,
Хоч на малесенькій горі.*

Сьогочасних патріотів крихітки землі не влаштовують: вони вже «узаконили» за собою, хто скільки загірб, – по 100–200–300 й більше тисяч гектарів.

Таким був Шевченко. Такі ми.

Живописні роботи.

Який поет, який художник розминеться з красою! Тарас Шевченко був не просто захоплений красою Переяславщини – він був зачудований нею, благоговів перед нею. У різні роки він відтворив цю неповторність і в поезіях, і в листах, і в живописних роботах. Зримі, яскраві, з художнього боку витончено-філігранні малюнки бачимо в поетичних втрах:

*Вечірнє сонечко гай золотило,
Дніпро і поле золотом крило.
Собор Мазепин сяє, біліє,
Батька Богдана могила пріє.
Київським шляхом верби похилі
Трибратні давні могили вкрили.
З Трубайлом Альта меж осокою*

Зійшлись, з'єднались, мов брат з сестрою.

Ця краса, ця природна велич снилася Тарасові Григоровичу в бусурманській пустині, кинутій Богом (так він називав своє невольничче пристанище). У поемі «Сон» він відтворює неповторну красу Середнього Подніпров'я:

*Гори мої високії,
Не так і високі,
Як хороші, хорошії,
Блакитні здалека,
З Переяслава старого,
З Виблої могили...*

А в листі до А.Й. Козачковського від 16 липня 1852 р. з Новопетровського укріплення читаємо: «Помните ли нашу с вами прогулку в Андруши и за Днепр в Монастырище на гору. Вспомните тот чудный вечер, ту широкую панораму, и посредине ее длинную, широкую фиолетовую ленту, а за лентой фиолетовой блестит, как из золота кованный, Переяславский собор. Какая-то чудная, торжественная тишина. Помните, мы долго не могли промолвить слово, пока, наконец, белое, едва заметное пятнышко не запело: Та яром, яром за товаром.

Чудный вечер! Чудный край и песни дивные! Много добрых воспоминаний сохранил я о старом Переяславе и о тебе, мой искренний друже!».

Пізніше, у листі до А.Й. Козачковського від 14 квітня 1854 р. з того самого Новопетровського укріплення, Тарас Григорович згадував:

«Друже мій милостивий! Як получиш сие нехитрое послание мое, то выбери хороший погожий день та повели запрягти у бричку коні, та возьми посади коло себе жіночку свою і діточок своїх невеличких, і поїдьте собі з Богом у Андруші і погуляйте собі гарненько в архієрейському гаї, та гуляючи попід дубами та вербами, згадай той день, як колись перед вечором ми з тобою в Андрушах гуляли.

Дурень я, та ще й великий дурень! Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші, а вам то може навіть остило дивитися і на сині Трахтемировські гори. Боже мій, Господи єдиний! Чи гляну я на ті гори коли-небудь хоч одним оком? Ні! Ніколи я їх не побачу! А хоч і побачу, то може з того світа, або на сім світі присняться коли-небудь».

Саме про ці правобережні гори, що проглядалися з Переяслава старого, Поет писав:

*Простіть, високії, мені,
Високії! і голубії!
Найкращі в світі! найсвятії!
Простіть!.. Я Богу помолюсь...
Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю!*

У живописних роботах Тараса Шевченка розпізнаємо пейзажну й архітектурну своєрідність Переяславщини. Немає ні віковичних дубів, ні верб, ні самих Андрушів (їх поглинуло аморальне Канівське

«море»). Ото тільки й збереглися Шевченкові малюнки: «Андруші» та «Верби в Андрушах». На першому зображена Андрушівська дерев'яна церква 1768 р. (історична паралель: 1768 р. – Гайдамацьке повстання). Дякуючи М.І. Сікорському, Андрушівська церква, як і В'юницька св. Парасковії, збереглися в Національному історико-етнографічному заповіднику «Переяслав». Їх буквально було вихоплено із зони затоплення.

Старий Переяслав у живописних роботах Т. Шевченка представлений малюнками: Вознесенський собор, Покровська та Михайлівська церкви, а також давнім кам'яним хрестом на р. Альті, де було вбито київського князя Бориса.

Добрі, теплі спомини залишив Тарас Григорович і про В'юнице, де він жив у грудні 1845 р. у Степана Никифоровича Самойлова (в'юниці називали його по-своєму: Самійло, Самійлова левада). У листі до А.Й. Козачковського від 16 липня 1852 р. Шевченко писав: «Кланяюсь всем добрым моим знакомым и особенно доброму гостеприимному Степану Никифоровичу Самойлову...».

Од В'юница також залишилася тільки назва села під шістьма поетичними творами Шевченка та під одним малюнком. Нині, на жаль, мало хто знає, що на ньому зображено. А то вдячний гість увічнив садибу Степана Никифоровича: звичайну сільську хату на два димарі, з прибудованими сіньми; двір, де бачимо жінку з дівчинкою; біля сараю віз, а на задньому плані – дерева та левада, що прилягає до урочища Гать.

Ми, сучасники, також повинні свято берегти пам'ять про двох достойних громадян Переяславщини – А.Й. Козачковського та С.Н. Самойлова, які так віддано опікувалися здоров'ям Генія, створювали йому найсприятливіші умови для творчості.

Наукові студії. Отже, як співробітник Археологічної комісії для розбору давніх актів Київського університету, Тарас Шевченко розпочав свою дослідницьку роботу з Переяслава. Він ґрунтовно знав історію нашого краю, як і всієї України, був першим співцем військової звитяги переяславського козацтва: згадаймо написану ще 1838 року поему «Тарасова ніч» і опубліковану вже в першому виданні «Кобзаря» 1840 року. Художня й суспільно-політична цінність цього твору полягає в утвердженні безумовної морально-правової вищості учасників визвольної боротьби – козаків і селян – над польськими загарбниками-поневолевачами.

Водночас Тарас Григорович тяжко-болісно сприймав історичні події, які справили кардинальний вплив на весь хід державно-політичного, економічного та культурно-освітнього життя українців. Це, передусім, трагічні для української державності наслідки Переяславської ради 1654 р.: Шевченко однозначно вважав політику Богдана Хмельницького щодо Москви дипломатичним провалом. Ця його позиція чітко простежується в цілому ряді поетичних творів: «Розрита могила», «Стоїть в селі

Суботові», «Великий льох», «Якби-то ти, Богдане п'яний...», «За що ми любимо Богдана» та ін.

Невипадково дослідження переяславських старожитностей Тарас Григорович розпочав з архітектурної споруди, пов'язаної з діяльністю Б.Хмельницького. Він так описав її тодішній стан:

«В цитадели древней крепости, или в вышнем городе, церковь Успения пресвятыя богородицы. Та самая, в которой присягал Богдан Хмельницкий на верность московскому царю, сгорела, и на том месте в 1760 году построена новая по образцу древней, деревянная о девяти византийских куполах, с крещатыми окнами во фронтонах. А при Феодосии преосвященном Переяславском в 1825 году возобновлена: внутренность осталась в прежнем виде, а наружность, к сожалению, до варварства искажена. И еще больше: по описи видно, что в прежней церкви хранились древние серебряные вещи, из которых сделаны шаты на наместные образа. Пощадил только три вещи и то только по причине невысокой пробы серебра».

Шевченко – сумлінний у деталях: оглядаючи ту чи іншу річ, він компетентно визначає її матеріальну й художню вартість та культове призначення. Згадані три речі, що вціліли, він характеризує так:

«1. Первая: лампада с греческой вокруг надписью, 1664. Вторая: образ из трех тонких серебряных досточек, скрепленных гвоздями, с следующей надписью:

Сія икона зопсована отъ перехрестъ, которую казалъ оправить Его мость панъ полковникъ Переяславскій Стефанъ Сулима.

Буквы в надписи перемешаны русские с латинскими. Икона величиною в 5 и 4 вершка. Живопись порядочная, изображены пречистая дева с предвечным младенцем, святитель Николай и святые Димитрий, Прокопий, Пантелеймон и Георгий.

Третья: чаша серебряная, вызолоченная...»

Далі йде докладний опис хреста срібного, визолоченого. Висотою в аршин, церкви Св.Михайла в цитаделі та колишнього монастиря, в часи Шевченкові Соборної церкви в ім'я вознесіння господнього, побудованої 1701 року гетьманом Мазепою: «великолепная снаружи и до невозможности искажена внутри возобновлениями. В ризнице хранится удивительное по работе Евангелие, приношение гетмана Мазепы...».

В тій же ризниці зберігається плащаниця, шита шовком і золотом, – дар якогось господаря молдавського Петра, з написом кругом. «Надпись я прочитать не мог по тесноте и ветхости букв», – зазначає Тарас Григорович.

У скромній семінарській бібліотеці він виявив «два Евангелия, писаны на пергамене изящными славянскими буквами, чернилом и киноварью – с прекрасными разноцветными рисунками по золоту... Второе, Евангелие также на пергамене изящнее и роскошнее первого, писано малоросийским наречием 1556 года...». Це також дар гетьмана Івана Мазепи престолові Переяславському

єпископському від 1701 року. «Это Евангелие, – зазначає Тарас Григорович, – подробно описано г. Бодянским в «Журнале Министерства народного просвещения» №5, 1838 г., м. май».

Узагальнив дослідник опис переяславських старожитностей такою характеристикою: «Переяслав и окрестности его были б чрезвычайно интересными своими укреплениями и курганами, но о них сохранились только названия и почти никаких преданий в народе» (Повне зібрання творів у шести томах. – Т. 6 – С. 303–306).

Як бачимо, і поетична творчість, і живописні роботи, й наукові студії Тараса Шевченка – все підпорядковане одній меті: відтворити велич Українського Духу, українську в віках і тисячоліттях національну самобутність і неповторність. Яке багатюще, невичерпне джерело для виховання в українцеві любові до рідної Вітчизни, цілковитої відданості Україні!

Література

1. *Єфремов Сергій*. Історія українського письменства / С.Єфремов. – К.: Femina, 1995. – С. 224.
2. *Апанович О.* Українсько-московський договір 1654 р. Міфи і реальність / О.Апанович. – К.: Варта, 1994. – С. 30.
3. *Герцен А.И.* Россия и Польша. Письмо второе / А.И. Герцен. – «Колокол». – Лондон, 1859. – Ч. 34. – С. 274.
4. *Герцен А.И.* Соч. в 9-ти т. / А.И. Герцен. – Т. 3. – С. 474–475.
5. *Сікорський М.І.* На землі Переяславській / М.І. Сікорський, Д.Т. Швидкий. – К.: Наукова думка, 1983.
6. *Костомаров М.І.* У зб.: «Три літа». Автографи поезій 1843–1845 років / М.І. Костомаров. – К.: Наукова думка, 1966. – Післямова Є.Шаблювського. – С. III–IV.
7. *БСЭ.* – Т. 30. М. Покровский. – Завоевание Кавказа 1722–1864.
8. *Киеские* губернские ведомости. – 1845. – 6 июля.
9. *Русский* инвалид. – 13.12.1859.
10. *БСЭ.* – Т. 30. – С. 489–490.
11. *Скальковский А.О.* История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского на основании подлинных документов запорожского сечевого архива / А.О. Скальковский. – Т. 2. – Одесса, 1855. – С. 333–334.

Анонції

Віктор КОЦУР

Духовна велич Переяславсько-в'юницької Шевченкіани

У статті аналізується тематика творів Шевченка-поета, художника і науковця, написаних під час перебування на Переяславщині у 1845 році. Ці вірші та поеми стали не лише вершинними шедеврами усієї спадщини Кобзаря, а й наріжним каменем, своєрідним генетичним кодом для всього українського народу. Без його усвідомлення неможливо боротися за свою незалежність, вкотре обстоюючи право жити у свободі і говорити рідною мовою на землі волелюбних пращурів. Саме на Переяславщині написані «Заповіт» і знамениті, вже окроплені кров'ю сучасників «Борітеся – поборете!». Автор пропонує переосмислити ідеї

творів Шевченка через призму сучасних подій та наголошує, що вони й донині не втратили актуальності.

Ключові слова: Кобзар, Переяславщина, поетична, художня творчість, вірші, поеми, історична пам'ять, боротьба за волю і незалежність, імперіалізм.

Виктор КОЦУР

Духовное величие Переяславско-вьюнищенской Шевченкианы

В статье анализируется тематика произведений Шевченко-поэта, художника и ученого, написанных во время пребывания на Переяславщине в 1845 году. Эти стихи и поэмы стали не только вершинными шедеврами всего наследства Кобзаря, но и краеугольным камнем, своеобразным генетическим кодом для всего украинского народа. Без его осознания невозможно бороться за свою независимость, в который раз отстаивая право жить свободно и говорить на родном языке на земле вольнолюбивых предков. Именно на Переяславщине написаны «Завещание» и знаменитые, уже окропленные кровью современников «Боритесь – поборете!». Автор предлагает переосмыслить идеи произведений Шевченко через призму современных событий и отмечает, что они и донныне не утратили актуальности.

Ключевые слова: Кобзарь, Переяславщина, поэтическое, художественное творчество, стихи, поэмы, историческая память, борьба за свободу и независимость, империализм.

Victor KOTSUR

Spiritual Greatness of Pereyaslav and Viunyshtshy Shevchenkiana

The article analyses the topics of Shevchenko's works as a poet, an artist and a scientist, which he wrote while his visit in Pereyaslav in 1845. These verses and poems became not only vertex masterpieces of all poet's heritage, but also became a cornerstone, a kind of some genetic code for the whole Ukrainian nation. Without its understanding it is impossible to fight for its independence, once again defending the right to live in freedom and to speak their mother tongue in the land of freedom-loving ancestors. It was Pereyaslav, where Shevchenko's «Testament» and his famous, already sprayed with blood of contemporaries «Fight and you will overcome!» were written. The author proposes to rethink Shevchenko's idea in the light of current events and stresses that they still have not lost their relevance.

Keywords: Kobzar, Pereyaslavshchyna, poetry, art work, poems, historical memory, the fight for freedom and independence, imperialism.

Переяславська осінь Кобзаря

19 листопада ц.р. в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди відбувся «круглий стіл» «Переяславська осінь Кобзаря», присвячений 170-річчю написання славетного «Заповіту» Тарасом Шевченком. Організатори заходу – згаданий університет, зокрема бібліотека, філологічний факультет (декан О.Свириденко), а також науково-навчальний Центр Шевченкознавства, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. Мета заходу – вшанування пам'яті Тараса Шевченка, життя і творчість якого пов'язані з Переяславом, пропагування спадщини українського генія та здобутків бібліотечної Шевченкіани, поглиблення співпраці між бібліотеками, музеями, науково-дослідними центрами.

Конференцію відкрили студенти філологічного факультету М.Годунко, А.Твердохліб, Г.Кирпа декламуванням віршів Тараса Шевченка «Давидові псалми», «Маленькій Мар'яні», «Минають дні, минають ночі...».

Під час «круглого столу» відбулася презентація 2-го видання книги «Коріння Шевченкового роду» Миколи Лисенка, краєзнавця, дослідника роду Шевченка, праправнука Тараса Шевченка за братом Йосипом. У книжці розкрито генеалогічне дерево Шевченка, вміщено життєписи родичів поета. У роботі «круглого столу» взяли участь: завідувач науково-дослідного відділу Музею Заповіту Т.Г. Шевченка Н.Кухарева, яка розповіла про перебування поета на Переяславщині та написання його геніальних творів у нашому місті, завідувач сектору ДБА НБУ імені В.І. Вернадського Л.Мацкевич

ПОДІЇ, ЗАХОДИ, ПРЕЗЕНТАЦІЇ

та провідний бібліограф НБУ імені В.І. Вернадського Т.Гришина, яка представила своє дослідження на тему: «Тарас Григорович Шевченко у довідково-бібліографічних виданнях Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського», молодший науковий співробітник відділу комплексного формування бібліотечних фондів НБУВ І.Шульга, яка повідомила про Шевченківські видання в обмінному фонді НБУ імені В.І. Вернадського.

Із надзвичайно цікавими і ґрунтовними доповідями та розвідками виступили науковці, краєзнавці, музейні працівники, дослідники невмирущої творчості Тараса Шевченка. Із бібліотечним проектом «Шевченко і Переяславщина в університетській книгозбірні» ґрунтовно ознайомила присутніх директор бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди О.Шкира. Про діяльність університетського навчально-наукового Центру Шевченкознавства розповіла директор Центру О.Кулик.

Ольга НАУМЕНКО,
фахівець редакційно-видавничого відділу університету